

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ (М. ГРУШЕВСЬКОГО, М. ДРАГОМАНОВА) В РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Плюхіна Н.П., Шевченко В.В.

Донбаський державний педагогічний університет

У статті розкриваються педагогічні погляди М. Грушевського, М. Драгоманова на національну освіту та виховання. Прослідковано роль історії, екології на розвиток освіти та виховання. Проаналізовані основні положення концепції національного виховання. Подано перспективи розвитку ідеї видатних діячів в контексті сучасних проблем виховання.

Ключові слова: виховання, освіта, народна педагогіка, народна школа, методи освіти.

Постановка проблеми. Формування національної концепції освіти та виховання постає першочерговим завданням сьогодення. Потрібно визначити яку людину треба формувати в сучасних умовах розвитку суспільства. Які засоби для цього потрібні.

Особливої актуальності набуває досвід минулого. Ми хочемо зупинитися та проаналізувати основні ідеї на проблеми освіти та виховання видатних діячів України М. Грушевського і М. Драгоманова.

Мета статті. Проаналізувати ідеї М. Грушевського і М. Драгоманова на концепції виховання та освіти.

Виклад основного матеріалу. Проблеми національного виховання постійно знаходилися в полі зору видатних представників українського національного руху. Одне з цільних місць у цьому плані належить вченому та політичному діячу кінця XIX – першої третини XX століття Михайлу Грушевському. Він займався цими проблемами фактично впродовж всього свого життя.

Велику роль в цьому процесі відводив історії. Адже саме історія, як мало яка наука, дає цілісне розуміння власної нації, висвітлюючи політичні, економічні, соціальні, культурні та низку інших відносин впродовж тривалого історичного процесу.

Виходячи із домінант українознавства у національній системі освіти, вчений виділяє інші важливі проблеми, зокрема, зміст виховного процесу. Він вказує: «Боротьбі за рідну мову і рідну школу мусимо присвячувати найбільше уваги...». У своїй праці «Про українську мову і українську школу» від детально висвітлює проблему становлення української мови.

Систему науки М. Грушевський бачив як постійний лозунг від початкових класів до університетської науки і звідти до індивідуального пізнавального явища. Великого значення в системі виховання належить історії.

Однією з обов'язкових умов національної педагогіки є знайомство з екологічною культурою даного краю, його специфіки, своєрідності «Вчування у красоти природи загострює змисли людини, дає їй невловимі враження, поглиблює чуття, а це дає зміст глибоких душевних зацікавлень». Саме з природою пов'язані естетичні переживання, які «складають надзвичайну властивість характеру. Естетизм пронизує усі сфери життя: в поезії, в музиці, в одязі, в побуті, ставленні до природи, у високій моралі. Отже, важ-

ливим моментом є те, що удосконалення людини, а також і цілого народу, досягається шляхом естетичних переживань у різних ділянках життя». Тому цілком логічно із цього випливає практична настанова: «Дітям слід прищепити розуміння того, що природа є жива, що вона – джерело нашого побуту та добробуту. А тому не нищити її, а старанно піклуватися про неї».

Актуальність поглядів можемо визначити на використання фольклорного та обрядового матеріалу, народної пісні, всіх жанрів образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва у навчальному та поза навчальному виховному процесі для всебічного розвитку особистості, які полягали в наступному:

1. Народна педагогіка забезпечує єдність національного та загальнолюдського. Вона нерозривно пов'язана з мовою, історією, релігією, трудовою діяльністю.

2. До засобів народної педагогіки М. Грушевський відносив національні звичаї і традиції, обрядовість, фольклор, народно-поетичну і пісенну творчість, родинні реліквії.

3. Ефективність родинного виховання сприяє додержання принципів народності, природовідповідності й культуровідповідності.

Педагогічні погляди та ідеї М.П. Драгоманова тісно пов'язані з його ідеологічними, науковими поглядами та громадською діяльністю. Значну увагу вчений і педагог приділяв проблемам виховання підростаючого покоління. Він опублікував значну кількість статей з питань організації шкільної освіти («Земство и местный элемент в народном образовании», «Народні школи»), в яких висвітлював питання про роль і значення української мови, культури та навчальної книги для становлення й розвитку національної школи. В них він обґрунтовує шляхи національного українського відродження показує роль і значення в цьому просвітництва та виховання дітей та молоді. Мислитель зробив вагомий внесок в україністику, народознавчі студії. Він збагатив фольклористично-етнографічну скарбницю української культури, описав механізм її впровадження у систему освіти.

Розглянемо значимість педагогічного вчення.

Насамперед, в обґрунтуванні української національної ідеї як ідеологічного, духовного стрижня всієї просвітницької політики і практики України.

Спадщина М. Драгоманова про моральність, особистісну зорієнтованість освіти і виховання

трансформується через науковість, духовність, фольклор і концепт поширення знань серед народу – від елементарної освіти до «вселюдської науки». Внесок визначного українця у педагогіку і освіти інтегрується з публіцистичною діяльністю в філософії, історії, культурології, економіці, літературознавстві мовознавстві, етнографії, фольклористиці, публіцистиці.

М.П. Драгоманов був педагогом у найширшому розумінні – учитель і наставник науковців своєї і наступних епох, автор прогресивних на той час поглядів на народну освіту, ініціатор, натхненник, організатор, теоретик, активіст впровадження освіти дорослих, викладач гімназії і професор у вітчизняному та зарубіжному університетах, речник ініціативних прагнень і потягу українського народу до знань і науки в різних країнах, натхненник і засновник педагогічної періодики, різних напрямів, компаративістики.

М. Драгоманов проголошував ідею про значимість особистості, про пріоритетність знань у її формуванні. І. Франко вважав М. Драгоманова «правдивим учителем» майбутніх українознавців.

Педагогічна постать М. Драгоманова засвідчується через патріотизм, розум, любов до історії свого краю, його успішної учениці – Лесі Українки. Дидактичні поради М. Драгоманова через листування з ним проросли знаннями, історієюлюбовством, захопленнями у талановитих поетичних рядках. В одному з листів Леся погоджувалась ділити з вчителем навіть гоніння за політичні думки та слова. Подібно своєму наставнику Леся страждала за стан народної школи, учителя, учня. Мріяла про можливість і умови природного розвитку талановитих дітей. Залишаючись в Софії біля дядька в останні хвилини його життя, вона взяла за могили старшого друга і вчителя грудочку болгарської землі, щоб привезти її в Україну, а велику ідею свободи особи репрезентувати через поетичні рядки. Патріотично орієнтовані освітянські думки М. Драгоманова у віршах, прозі, драматургії, перекладацькій, публіцистичній діяльності Лесі Українки. Під педагогічним впливом брата зароджувалась і міцніла громадянська мужність, прагнення до відродження національної культури, незадоволеність існуючою системою освіти народу і педагогіки Олени Пчілки – української письменниці, перекладачки, фольклористики, етнографа, відомого видавця, талановитого педагога.

Внесок М. Драгоманова в ідею радикальних освітніх реформ, в спрямованість на інтеграцію загальнолюдського і національного в освіті прослідковується в його працях: «Народні школи на Україні серед життя і письменництва», в Росії «Два учителі». Через етнографічну діяльність вивчав стан виховання, навчання всіх верств населення. Предметом вивчення стали особливості пізнавальної діяльності українського народу, зокрема, етнографія дитинства, освіти дорослого населення. Модель виховання особистості М. Драгоманова – вічні цінності, добро, щастя, свобода, правда, високі гуманні та етичні цінності. Його педагогічна доктрина – аксіологічна, генетично виведена з напрямів суспільного життя і гуманізму, починаючи із стародавніх часів світової історії, зокрема, історії Греції, Риму, історії Київської Русі.

Громадянськість педагогіки, енциклопедична тенденція освітньої ідеї М. Драгоманова формувалась під впливом його учителів – відомих педагогів Полтавської гімназії, його громадсько-освітнього натхненника М. Пирогова. Практично вона віддзеркалювалась вже в організаційно-педагогічній діяльності М. Драгоманова – студента Київського університету Св. Володимира викладача недільних шкіл.

Діяльність недільних шкіл поставила на порядок денний як одне з важливих питань про мову навчання в системі початкової освіти. Новим шкільним статутом 1864 р. українська мова була витіснена зі школи. Вчений-педагог справедливо називає цей акт проявом шовіністичної політики російського уряду. На його думку, народна освіта і народна школа не можуть існувати без живої народної мови. Він чітко визначив своє ставлення до цього питання, вважаючи, що навчання дітей чужою для них мовою гальмувало б розвиток шкільництва: «...З усіх ознак національних найясніша мова. Вона має найбільше практичної ваги, бо мова є спосіб, котрим люди розуміються, через який іде до людей освіта» (Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. – Львів, 1892. – С. 282). Своє міркування вчений виклав у статті «О педагогическом значении малорусского языка», вміщеній у «Санкт-Петербургских ведомостях» (1806. – № 93). У статті автор досліджує першочергове значення народного елемента в навчанні, порушує питання про роль народної мови, літератури, історії. Слушно пише про те, що народові не досить однієї грамоти, йому потрібна освіта, інакше він засуджений на моральне дитинство. Педагог зобов'язаний навчити дітей не тільки писати, читати, а й думати, розуміти природу, осмислювати явища навколишньої дійсності (Драгоманов М. Народні школи на Україні серед життя і письменства Росії. – Женева – Балі – Ліон, 1877. – С. 18-20).

Надзвичайно важливо, підкреслював не раз М. Драгоманов, щоб освіта і навчання йшли в ногу з життям, щоб учителі у повсякденній роботі використовували останні досягнення науки, пов'язуючи їх з тими знаннями, яких уже набули учні. При цьому велике значення має послідовність викладу матеріалу: «На підставі найголовнішого принципу нової педагогіки добросовісний педагог мусить всяке нове поняття, новий факт прив'язувати до відомих уже понять і фактів, які знаходяться у голові учня. А через те географічні, історичні й тому подібні відомості, які передаються учням у народній школі, мусять бути зв'язані етнографічними і історичними даними. Ось вимоги розумної педагогіки» (Україна: науковий двохмісячник українознавства / Державне видавництво України: – 1924. – Кн. 4. – С. 39). Тут Михайло Петрович відстоєє порівняльно-історичний метод навчання, який застосовував у своїй педагогічній практиці, працюючи викладачем історії Київського і Софійського університетів.

Особливий критиці, гострій і безкомпромісній, піддавав М. Драгоманов горезвісний Емський акт 1876 р. про заборону друкованого українського слова, української культури взагалі. З приводу цього виступив з доповіддю на літературному конгресі в Парижі. Ця праця перекладена укра-

їнською мовою і вийшла в світ у Львові в 1878 р. під назвою «Література українська поскрибована урядом російським». Автор трактує заборону української мови як кричущий, несправедливий факт, як акт ганьби, притаманний лише такому режимові, як самодержавно-російська деспотія.

Ще 1873 році, у праці «Література російська, великоруська, українська і галицька» автор писав: «Ми думаємо, що одна з перших справ української молоді мусить бути: написати популярну простолудську енциклопедію (круг науки) по системі позитивізму: арифметику і геометрію, механіку і астрономію, фізику і хімію, геологію і біологію, антропологію і соціологію, наскільки тепер її можна викласти. Сю енциклопедію треба писати тоном спокійним, об'єктивним, без демонстрації, але твердо і ясно провести скрізь методу свобідного розуму... щоб таку енциклопедію написати, потрібно буде немало праці, і праці спеціальної, щоб вибрати не рутинні, а самі характерні та ще й приспособлені до місцевих обставин факти, покриваючи теоретичний кістяк наукових законів».

Професорська діяльність М. Драгоманова у Київському та Софійському університетах засвідчує його талант фахівця, умілого вихователя. Так, учений розробив низку важливих питань методики вищої школи. Йдеться, насамперед, про статтю «Стан і завдання науки древньої історії», яка була прочитана ним студентам Київського університету як вступна лекція до курсу загальної історії. Автор висловлює цінні думки щодо розуміння основ наук, зокрема соціології, історії, фізики, геології, природознавства. Наприклад, він вважає, що біологія як наука неможлива без збирання колекцій і описово-топографічного вивчення тварин і рослин, ареалу їх поширення. Стосовно соціології ставить перед дослідниками такі вимоги: по-перше, щоб ця наука давала такі ж узагальнення, як природознавчі науки, зокрема хімія, біологія, математика, фізика; по-друге, щоб робилися певні висновки, котрі мали б практичне значення, аби люди могли їх використовувати у своїй практичній діяльності.

Боротьбу за демократизацію школи і освіти М. Драгоманов не припиняв протягом усього свого життя. Він «один з перших в Росії, – писав І. Франко, – та тим більше у нас, почав голосити інакше розуміння історії, бачити в ній за царями і війнами маси народні, їх тиху і невтихаючу працю, їх повільний розвій, зріст освіти й громадського життя» (Драгоманов Михайло Петрович. Єго юбілей, смерть, автобіографія і спис творів. Зладив М. Павлик. – Львів, 1896. – С. 27-28).

Стрижень педагогіки М. Драгоманова полягає у навчанні і вихованні поколінь на матеріалі української культури як окремого, а головне – унікального і неповторного утворення, що займає належне місце у скарбниці світової культури і є своєрідною матрицею освіти і виховання, невичерпним джерелом зразків і типів поведінки, патріотизму і моральної снаги особистості

Михайло Драгоманов є одним з найпотужніших діячів і мислителів в українській науці, педагогіці і культурній традиції XIX століття. Його соціальні, філософські і педагогічні пошуки не лише узагальнювали наявний педагогічний досвід, але й спрямовували його в майбутнє, охоплювали епоху, що завершувалась, суперечливе сьогодення і, одночасно, передбачали епоху, що наближалась. У цьому розумінні, педагогічні пошуки М. Драгоманова, як власне, і всю інтелектуальну спадщину мислителя, можна назвати епохальними.

Питання народної освіти М. Драгоманов ставив «не на національній, а на педагогічній ґрунт», подібно тому, як його розуміли К. Ушинський, В. Водовозов.

М. Драгоманов був серед числа педагогів, які на науковому рівні підходили до реалізації методів навчання, намагаючись, зокрема, встановити особливості зв'язків між словом і поняттям.

Публікаціями у пресі М. Драгоманов започаткував педагогічну публіцистику, сприяв знаннєвій культурі, оволодінню народним науковою інформацією про українство, пропонував створити наукову бібліотеку для сприяння засвоєння рідною мовою термінології з різних галузей знань і практичного життя.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна підсумувати, що М. Грушевський своєю політичною діяльністю та науковою творчістю значною мірою сприяє відродженню та розвитку національної системи освіти та виховання.

Важливе місце він надавав українознавству, українській мові, українській історії, етнології та екологічній культурі на національній основі. На це були орієнтовані як його теоретичні праці, так і практична педагогічна діяльність.

Внесок М. Драгоманова у світову педагогічну, зокрема європейську, думку і практику визнаний об'єктивно, оскільки його праці, виступи збагачували її українським контекстом, сприяли утвердженню значення вітчизняних пошуків у межах освітнього співробітництва.

Персоналія М. Драгоманова в педагогіці і особистість вченого, громадянина стали зразком для наслідування наступних генерацій вчених, педагогів: І. Стешенка, І. Франка, Л. Українки, І. Федьковича, М. Павлика, С. Подолинського, В. Стефаніка, М. Старицького, М. Лисенка. Дослідникам і послідовникам педагогічного ідеалу М. Драгоманова були С. Русова, С. Єфремов.

Особа М. Драгоманова – окрема постать української інтелігенції і педагогічної думки; зокрема, таких, чиї імена повертаються сьогодні на скрижалі української історії культури та історії педагогіки.

Педагогічна спадщина М. Драгоманова дозволяє відобразити наукові, громадянські позиції відомого українця, демократично-ліберальну модель його педагогіки, простежити складний процес розвитку української освіти і педагогічної думки.

Список літератури:

1. Андрущенко В.П. Епохальна педагогіка Михайла Драгоманова. Пам'ять століть. – 2003. – № 5. – С. 6-15.
2. Веремчук А.П. Теоретичні основи виховання у працях М. Грушевського. – Рівне, 1998. – 216 с.
3. Грушевський М. Про українську мову і українську школу. – К., 1991. – 13 с.
4. Грушевський М. Справа українських кафедр і наші наукові потреби / Літературно-науковий вісник. – 1907. – Т. XXXVII. – 213 с.
5. Сухомлинська О.В. Драгоманов Михайло Петрович / О.В. Сухомлинська // Енциклопедія освіти Академія педагогічних наук України: головний редактор В.Г. Кремень, заступник голови ред. О.Я. Савченко, В.П. Андрущенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 242 с.
6. Міхно О. Михайло Драгоманов – теоретик і практик освітянської справи (до 175-річчя від дня народження Михайла Петровича Драгоманова) [Електронний ресурс] / Олександр Міхно // Педагогічний музей України Національної академії педагогічних наук України. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions>

Плюхина Н.П., Шевченко В.В.

Донбасский государственный педагогический университет

РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ДЕЯТЕЛЕЙ (М. ГРУШЕВСКОГО, М. ДРАГОМАНОВА) В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье раскрываются педагогические взгляды М. Грушевского, Драгоманова на национальное образование и воспитание. Прослежены роль в истории, экологии на развитие образования и воспитания. Проанализированы основные положения концепции национального воспитания. Подано перспективы развития идеи выдающихся деятелей в контексте современных проблем воспитания.

Ключевые слова: воспитание, образование, народная педагогика, народная школа, методы образования.

Plyukhina N.P., Shevchenko V.V.

Donbass State Pedagogical University

THE ROLE OF COMMUNITY LEADERS (M. HRUSHEVSKY, M. DRAGOMANOV) THE DEVELOPMENT OF NATIONAL EDUCATION

Summary

In the article pedagogical views M. Hrushevskoho, M. Dragomanov on national education and training. Followed the role of history, the environment for the development of education and training. The basic provisions of the concept of national education. Posted prospects of development of the ideas of prominent figures in the context of contemporary problems of education.

Keywords: education, education, public education, public school education methods.